

DAIGA STRAUPENIECE

Liepājas Universitātes Kurzemes Humanitārais
institūts

Pētniecības jomas: dialektoloģija, onomastika, valodu
kontakti.

DOI: <https://doi.org/10.35321/all82-07>

PERSONVĀRDI BŪTIŅĒS UN SVENTĀJAS LATVIEŠU DZIMTĀS XX–XXI GADSIMTĀ

Asmenvardžiai latvių šeimose iš Būtingės ir
Šventosios XX–XXI amžiuose

ANNOTATION

The article covers the most popular Latvian personal names in the borderline area of Lithuania in the early 20th century. The ancient tradition of giving names in Kurzeme is explained, which is also noticeable in the Būtingė and Šventoji native. A study has been performed in the dynamics of personal names in 4 generations of 10 Latvian-born families in Būtingė and Šventoji.

KEYWORDS: personal name, tradition, Latvians from Būtingė and Šventoji, dynamics, 20th–21st century.

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjami populiariausi XX a. pradžios Lietuvos pasienio regiono latvių asmenvardžiai. Aiškinama senovinė vardų suteikimo tradicija Kuržemėje, kuri yra taip pat pastebima tarp Būtingės bei Šventosios vietinių gyventojų. Tyrimo metu buvo analizuojama 4 kartų asmenvardžių dinamika dešimtyje latvių šeimų iš Būtingės ir Šventosios.

ESMINIAI ŽODŽIAI: asmenvardis, tradicija, latviai iš Būtingės ir Šventosios, dinamika, XX–XXI a.

Būtiņģes un Sventājas latvieši, kas agrāk veidoja kompakti apdzīvotu teritoriju Lietuvas ziemeļrietumos pie Baltijas jūras, viņu valoda, kultūrvēsturiskās tradīcijas un dzīvesveids iekļaujas Dienvidrietumkurzemes, īpaši Rucavas,

kultūrtelpā. Būtiņģes un Sventājas latviešu valodā, kas iekļaujas kuršu subtrāta teritorijā, joprojām pamanāma senāko valodas īpatnību lietojuma noturība visu paaudžu leksikā. Tomēr gandrīz veselu gadsimtu atrodoties Lietuvas kultūrtelpā, ir vērojamas izmaiņas šo iedzīvotāju identitātes sajūtā (nacionālās piederības raksturojumā, kultūras un lingvistiskās attieksmes raksturojumā), kas nospiedumus atstājušas arī personvārdā – indivīda identifikatorā –, kas „ir mūsu identitāte un simbols“ (PMLP).

Daivas Sinkevičūtes (Daiva Sinkevičiūtē) 2015. gada pētījumā par Lietuvas latviešu personvārdiem atzīts, ka „populārākie personvārdi, kas doti Lietuvas latviešiem, biežāk tiek pielāgoti lietuviešu valodas gramatiskajai sistēmai“ (Sinkevičūte 2015: 20). Tam ir objektīvs izskaidrojums. Personvārda reģistrēšanai atbilstoši dzimtās valodas (latviešu) tradīcijām pēc Latvijas–Lietuvas robežkonvencijas noslēgšanas 1921. gadā Palangas novadā netika pievērsta atbilstoša uzmanība. Kretingas Dzimtsarakstu nodaļas izdotajās dzimšanas apliecībās latviešu bērnu un vecāku vārdi tika ierakstīti atbilstoši lietuviešu valodas gramatiskajai sistēmai, piem., *Jānis* → *Jonas*, *Andrejs* → *Andrius*, *Anna* → *Ona*, *Katrina* → *Kotrīna* u. c. Tātad šajā gadījumā vārda ārējais noformējums norāda tikai uz indivīda dzimšanas vietu. Tomēr jāizceļ kāda īpatnība: latviešu sabiedrībā savstarpējā saskarsmē tika lietots personvārda latviskais variants, t. i., *Jānis*, *Andrejs*, *Anna*, *Katrina* u. c. Tas nozīmē, ka nesakrita personvārda rakstu forma ar tā lietojumu ikdienā (ģimenē, latviešu sabiedrībā). Latviešu ģimenēs paralēli tika izmantoti divi personvārdi: formālais, t. i., lietuviešu personvārds, un neformālais, t. i., latviešu personvārds, piem., *Ona* – *Anna*, *Kotrīna* – *Katrīna*, *Kristīna* – *Kristīne*, *Jonas* – *Jānis*, *Andrius* – *Andrejs*, *Simonas* – *Sīmanis*, *Laimondas* – *Laimonis*. Sieviešu personvārdi ir universālāki, „latviešu meiteņu vārdi mazāk nekā puīšu atspoguļo latviešu un lietuviešu valodu iezīmes un atkarību no dzimšanas vietas» (Sinkevičūte 2015: 21). Daudzos gadījumos to lietojums abās valodās var pat neatšķirties, piem., *Inga*, *Rita*, *Sandra*.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot personvārdu statiku un dinamiku Būtiņģes un Sventājas latviešu dzimtās XX–XXI gadsimtā un pārliecināties, vai senā Dienvidrietumkurzemes tradīcija – bērnam dot krustvecāku vai vecāku vārdu – ir saglabājusies. XX gadsimta sākumā šajos 2 ciemos reģistrēti visvairāk latviešu: 1922. gadā Sventājas ciemā bija reģistrēti 334 latvieši (LVVA/1313/2/214/41), Būtiņģes ciemā – ap 600–700 latviešu (Mežs 2007: 169). Tomēr tas ir visai sarežģīts process datu ieguves dēļ.

Pirmkārt, XX gadsimtā latviešu apdzīvotās vietas Kurzemes dienvidrietumos skārušas politiskas pārmaiņas: 1921. gadā 20. martā tika parakstīta robežkonvencija starp Latviju un Lietuvu, kā rezultātā Būtiņģes, Sventājas un citi ciemi līdz Palangai tika pievienoti Lietuvai. Tām sekoja arī administratīvas izmaiņas: Rucavas pagasta Būtiņģes ciems sākotnēji tika iekļauts Darbēnu pagastā,

vēlāk – Palangas pilsētas teritorijā, 1972. gadā Sventājas ciems – Palangas pilsētas teritorijā (Mežs 2007: 170–172). Ja salīdzina latviešu skaitu mūsdienu Palangas pilsētas robežās, tad 1920. gadā bija 36% latviešu, 1959. gadā – 11%, 1970. gadā – 6%, 1989. gadā – 2%, 2011. gadā – 1% (Straupeniece 2018: 30). Lai izsekotu 2 konkrētu ciemu ļaužu personvārdu gradācijai, Palangas novadā reģistrētie latviešu personvārdi var veidot pētījuma fonu jeb salīdzinošo materiālu, bet nevar tikt izmantots kā vienīgais datu ieguves avots.

Otrkārt, statistikas dati ne vienmēr uzrāda patieso ainu par piederību pie konkrētas tautības. Īpaši tas novērojams Būtiņģes un Sventājas latviešu 3. un 4. paaudzē, kur vērojama indivīda identificēšanās vairāk ar pamatnāciju, t. i., lietuviešiem, nevis izcelsmi.

Treškārt, XX gadsimtā Būtiņģes un Sventājas latviešu dzimtas vairs nedzīvo vienkopus tikai Palangas novadā, bet ir izkļiedētas pa visu Lietuvu. Tāpat XX gadsimta 60. gados liela daļa Būtiņģes un Sventājas vidējās paaudzes latviešu pārcēlās uz dzīvi Latvijā, īpaši uz industriāli attīstīto Liepāju (Straupeniece 2015: 61). Tas nozīmē, ka Būtiņģes un Sventājas latviešu dzimtu dati meklējami abās valstīs, mūsdienās – pat vairākās valstīs.

Lai iegūtu statistiskos datus par personvārdiem, autore izvēlējās 10 Būtiņģes un Sventājas latviešu dzimtas un apzināja šo cilvēku personvārdus četrās paaudzēs abās valstīs. Par salīdzināmo kontekstu tika izmantoti tautskaites dati, Būtiņģes luterāņu baznīcas kristību, iesvētību, kāzu ieraksti, 2008.–2019. gadu ekspedīciju lingvistiskie materiāli, vietējo iedzīvotāju dzīvesstāsti un personīgie kontakti (raksta autore ir 3. paaudzes Būtiņģes un Sventājas latviete, kas dzimusi un augusi Latvijā).

Lai īstenotu pētījumu – noskaidrot personvārdu statiku un dinamiku un pārlicināties par vārddošanas tradīcijas spēku –, izvirzīti šādi uzdevumi:

- a) ekscerpēt XX gs. Būtiņģes un Sventājas personvārdus, izmantojot dažādus avotus,
- b) noskaidrot personvārdu došanas tradīciju Lejaskurzemes novadā un dzīvotspēju,
- c) raksturot priekšvārdu dinamiku 10 Būtiņģes un Sventājas dzimtās.

XX GADSIMTA BŪTIŅĢES UN SVENTĀJAS PERSONVĀRDI

Kuršu kultūras biedrības vadītājs Miķelis Balčus savā grāmatā *No Sventājas pagātnes* (Iš Šventosios praeities, 2016) norāda, ka 1922. gadā Palangas novada iedzīvotāju sarakstā ir fiksēti 632 luterticīgi iedzīvotāji (303 vīrieši, 329 sievietes). Pavisam kopā reģistrēti 20 dažādi vīriešu un 26 dažādi sieviešu personvārdi.

Vīriešiem 91% gadījumu bijis raksturīgs viens no septiņiem vārdiem – *Andrejš*, *Ansas*, *Jānis*, *Juris* vai *Jurģis*, *Mārtins*, *Miķelis*, *Niklavs*. No tiem vispopulārākais bijis personvārds *Jānis* (32%) un *Miķelis* (21% gadījumu), citi – mazāk kā 13%. Savukārt luterticīgajām sievietēm 1922. gadā 91% gadījumu bijuši tādi vārdi kā *Anna*, *Ilze*, *Katrina*, *Ķērsta*, *Marģieta*, *Marija*. Vispopulārākie vārdi bija *Anna* (28%), *Marģieta* (21%) un *Ķērsta* (19%). Citi sieviešu personvārdi minēti mazāk kā 11% gadījumu (Balčius 2016: 60). Tāpat kā Palangas novadā, arī Latvijā XIX gs. un XX gs. sākumā vispopulārākie personvārdi ir bijuši *Jānis* un *Anna* (Bušs 2003: 19).

No Palangas novada populārākajiem septiņiem vīriešu personvārdiem biežāk bija sastopama latviešu valodai raksturīgākā vīriešu dzimtes galotne -s vai -is. Tikai vienam personvārdam *Ansas* bija galotne -as, kas raksturīga lietuviešu valodas gramatiskajai sistēmai. Būtiņģes draudzes dokumentos ir fiksētas divas vārda formas: *Ansas* un *Ansis*. Personvārds *Ansas* atrodams XX gs. 40. gadu Būtiņģes baznīcas laulību reģistru datos: *Ansas* (tēvs – *Ansas*, māte – *Margrieta*) dzimis 1915. gadā, luterticīgs, latvietis, Lietuvas pavalstnieks, Palangas pagasta Mancišķes ciema iedzīvotājs. Līdzās šim ierakstam 1962. gada baznīcas reģistrā ir fiksēta arī vārda latviskais personvārds *Ansis* (Silvijas tēvs). Latvijas iedzīvotājiem mūsdienās nav reģistrēts personvārds *Ansas* (sk. *Personvārdu datu bāze; pmlp.gov.lv*): ir konstatēti 813 vienvārda personvārdi *Ansis* un 2 nelokāmas formas personvārdi *Anssi*.

Tāpat uzmanību pievērš vēl dažu XX gs. 20. gadu vīriešu personvārdu – *Andrejš*, *Mārtins*, *Niklavs* rakstība. Ir pamats domāt, ka tas ir neprecīzs vārda pieraksts tā fonētiskā skanējuma vai rakstu atveides dēļ. To apliecina arī vārdu formu varianti baznīcas grāmatas ierakstos XX gs. 40. gados: *Andrējs* / *Andrejs*, *Martiņš*, *Niklavs* / *Niklāvs*, 40.–50. gados – *Albērts* / *Alberts*. Līdzīgi var runāt par atsevišķu sieviešu personvārdu, kā *Anna* / *Ana*, *Katrina* / *Katrīna*, *Malle* / *Māle*, *Margieta* / *Marģete*, rakstu valodas atveidi. Personvārdu pieraksta formas *Ana*, *Māle*, *Marģete* fiksētas tikai XX gs. 60. gados. 2011. gada tautskaites datos norādīts, ka tikai 4 jaundzimušajiem Lietuvā dots vārds *Ana* (Sinkevičūte 2015: 20).

Daudzas ziņas – kādi personvārdi bija raksturīgi Būtiņģes draudzes latviešiem un kādi personvārdi tika lietoti ģimenē – sniedz Būtiņģes draudzes dokumenti: kristību, iesvētību un laulību ieraksti. Protams, te nav rodami visi dati (piedalīšanās kristīgajās ceremonijās ir indivīda brīva griba, īpaši padomju laikos), taču tas sniedz priekšstatu par galvenajām tendencēm. Būtiņģes draudzes dokumentos, pievēršot uzmanību indivīda dzimšanas vietai, ir redzams, ka XX gadsimta 30. gados puīšiem tika doti tādi personvārdi kā *Alberts*, *Andreis* / *Andrējs*, *Arturs*, *Arvīds*, *Jānis*, *Valdis*, meitenēm – *Anna*, *Dzintra*, *Katrina*, *Kristīna*, *Laima*, *Lidija*,

Marija, Olga u. c. Redzams, ka jaunākajai paaudzei tiek saglabāti tādi populāri personvārdi kā *Andrejs, Jānis, Anna, Katrīna, Marija*.

Ziņas par XX gadsimta 40. gados dzimušajiem bērniem ir plašākas. Te rodams daudzveidīgāks Būtiņģes un Sventājas ciemu iedzīvotāju personvārdu klāsts. Bez stabilajiem un tradicionālajiem zēnu vārdiem – *Andrejs, Jānis, Juris, Miķelis, Niklāvs* – ir reģistrēti arī citi vārdi, kā *Albērts, Alfrēds, Edvards, Edvīns, Gotfrīds, Ivars, Laimonis, Rolands, Valdis, Vilis, Vilnis*. Citāda aina paveras ar sieviešu personvārdiem: 40. gados meitenēm netiek doti populārākie 20. gadu vārdi. Būtiņģes draudzes dokumentos ir reģistrēti šādi personvārdi: *Alīsa, Alma, Ausma, Austra, Berta, Dalija, Dzidra, Hilda, Laima, Lidija, Liliņa, Livija, Lonija, Marta, Milda, Mirdza, Silvija, Velta, Vija, Vilma, Zelma, Zenta, Zigrīda*. Ir redzams, ka 20.–30. gados noturīgi kļūst tādi personvārdi kā *Valdis, Laima, Lidija*.

XX gadsimta 50. gados nav fiksēti populārākie vīriešu personvārdi. 40.–50. gados dominē vārds *Alberts*, ir reģistrēti arī vārdi *Edvards* un *Imants*. Sieviešu vārdu izvēlē vērojama stabilitāte: 40.–50. gados populārākie sieviešu vārdi Būtiņģē un Sventājā ir *Ausma, Austra, Liliņa, Lonija, Silvija, Vilma*. Baznīcas ierakstos ir fiksēti arī tādi vārdi kā *Elma, Elvīra, Erna, Hermīne*.

Tālāk Būtiņģes un Sventājas latviešu kopienas personvārdu tradīciju likločiem izsekot ir grūtāk un sarežģītāk. Tas saistīts ar pierobežas latviešu kopienas sašķelšanos un izklišanu: „padomju varas gados, īpaši XX gs. 60. gados, daudzi Būtiņģes, Sventājas latvieši pārcēlās uz dzīvi Latvijas pusē” (Straupeniece 2015: 61). Tie bija gan Lietuvas latvieši ekonomiski aktīvā vecumā, kas pārcēlās uz Latviju darba dēļ, gan veselas ģimenes, kuras pauda vēlmi nodrošināt bērniem izglītību latviešu valodā. Ne vienmēr Būtiņģes un Sventājas pēcteči, kas devās uz Latviju vai citām Lietuvas pilsētām, aktīvi uzturēja attiecības ar Būtiņģes draudzi. Neskatoties uz to, „vēl XX gs. 60.–80. gados ieraksti baznīcas grāmatā veikti latviešu valodā” (Straupeniece 2018: 26). Tā iespējams vēl uzzināt personvārdus, kuri funkcionēja pierobežas latviešu kopienā. XX gs. 80. gados iesvētībās tika reģistrēti jaunieši ar šādiem personvārdiem: *Aivars, Alfrīds, Arvīds, Edvīns, Elmars, Eriks, Ernests, Harijs, Ilmārs, Ivars, Jānis, Ziedonis*. Savukārt meitenēm bija raksturīgi tādi personvārdi kā *Aina, Cilda, Dzidra, Elvīra, Inara, Ingrida, Irēna, Iveta, Leonija, Liēna, Lolita, Rasma, Silvija, Valija, Velta*. Ir jāatzīst, ka līdz XX gs. 80. gadiem Būtiņģes draudzē tika reģistrēti un saglabāti personvārdi tieši tā, kā tie tika lietoti vietējās latviešu kopienā.

Pēc tam, nomainoties baznīcas mācītājam, ieraksti draudzes dokumentos tika veikti lietuviešu valodā. To apliecina arī personvārdu ieraksti, kas veikti atbilstoši lietuviešu gramatiskajai sistēmai, tātad arī atbilst oficiālo dokumentu – dzimšanas apliecības, pases u. c. – ierakstiem. 90. gadu iesvētību dokumentos reģistrēti tādi personvārdi kā *Alfredas, Edgaras, Ernestas, Evaldas, Vilius*. Tas izraisa disonansi ar iepriekš veiktajiem ierakstiem: ja kristību dokumentos

persona bija *Vilis*, *Jura* dēls, tad iesvētību dokumentos šī pati persona ir *Vilius*, *Jurijaus* sūnos ‚dēls‘. Sporādiski, konkrētāk 2001. gada iesvētību lapā, ir redzami arī personvārdi – *Aivars*, *Evalds* – ar galotni -s. Pētot personvārdu dinamiku, O. Bušs ir atzīmējis, ka 90. gados Latvijā vairs nav bijuši sastopami tādi vārdi, kas bija populāri XX gs. sākumā vai vidū (Bušs 2003: 46). Šī atziņa attiecināma arī uz personvārdu izvēli latviešu kopienā Lietuvā: no populārākajiem XX gs. 20. gadu vīriešu un sieviešu personvārdiem Būtiņģē un Sventājā netiek pārmanots neviens.

Atsevišķos gadījumos pētījumu apgrūtina nekonsekventi atspoguļotais personvārda ieraksts vietējās draudzes dokumentos. Līdzīgi par to raksta Ilga Jansone, pētot Ērģemes evaņģēliski luteriskās draudzes ierakstus (Jansone 2018: 114). Tā kā Būtiņģes baznīcas ierakstus veica kāds no vietējās latviešu kopienas, kurš nebija mācījies latviešu skolā, tad dažkārt personvārds vietējās draudzes dokumentos atveidots izrunas ietekmē. Tā personvārda *Andreis* / *Andrejš* atveidi ietekmējusi izloknes īpatnība: līdzskaņu s un j savienojums aiz diftongiem un gariem patskaņiem rada skaņu š. Pēc līdzības ar vārdiem *dziedātais*, *kalēiš*, *mācītāiš*, *vadītāiš*, kur izskaņas -ējs, -tājs izrunā pārvēršas par -eiš // -ēiš, -taiš // -tāiš (sk. Straupeniece 2018: 63). Dažreiz vērojams garumzīmju lietojums, piem., *Albērts*, *Eriks*, *Harijs*, vai nelietojums, piem., *Elmars*, *Inara*, *Ingrida*, *Livija*, kas neatbilst latviešu valodas personvārdu tradīcijai.

PERSONVĀRDU DOŠANAS TRADĪCIJA UN DZĪVOTSPĒJA LEJASKURZEMES NOVADĀ

Jau tautasdziesmās, kas pierakstītas Lejaskurzemē, apdziedāta kūmu (krustvecāku) loma bērna vārda izvēlē, piem.:

*Kur kūmiņas kavejāsa,
Ka tās lēti nepārbrauca?
Aiz kalniņa kavejāsa,
Pādei vārdu dalijāsa.*

(LD 1372-1 Virga)

Šorīt muti nomazgāju
Rakstītāja glāzinā:
Šorīt pādei vārdu jēmu
Rakstītāja grāmatā.

(LD 1369-0, Nīca,
Tosmare)

*Trīs dienas es staigāju,
Pādei vārda mekledama;
Pādei vārdu es dabuju
Baznickunga grāmatā,
Baznickunga grāmatā
Devitāja lapinā.*

(LD 1368-3,
Gavieze, Skulte)

*Kur, kūmiņas, jādijāt
Nosvīdušus kumeliņus?
- Bijām Dieva baznicā,
Pādei vārdu meklejām.
Atradāmi pādei vārdu
Baznickunga grāmatā
Devitāi lapinā
Desmitāi pantiņā.*

(LD 1368-1,
Gramzda, Smaiži)

Senā Lejaskurzemes tradīcija – saukt pādi kūmas vārdā – bija aktuāla vēl XX gs. sākumā. Par kūmām bieži izvēlējās vistuvākos cilvēkus – brāļus, māsas –, kas nepieciešamības gadījumā varētu uzņemties atbildību par bērniņu. Rucavā, arī Būtiņģē un Sventājā meitenei bija 2 krustmātes, puikam bieži lika 1 krustmāti un 1 krusttēvu, bieži tas nebija precēts pāris, bet lika gan no vienas, gan no otras radu puses. Nereti vienā ģimenē divām māsām vai brāļiem varēja būt ne tikai viens uzvārds, bet arī personvārds. Tā varēja notikt, ja abām ģimenes atvasēm par kūmu ņēma cilvēkus, kuriem bija viens un tas pats vārds (piem., vīr.: *Andrejs, Jānis, Juris*; siev.: *Anna, Katrīna, Margrieta* u. c.) vai vienu un to pašu cilvēku. Lai bērnus pēc tam atšķirtu, vecākais ieguva citu vārdu (iesauku), piem., *Nuže* (no Annas), *Ķērsta* (no Kristīnes), *Malle* (no Marijas) u. c.

Būtiņģes un Sventājas materiālos šādi fakti, ka vienā ģimenē diviem bērniem būtu dots viens un tas pats vārds krustvecāku dēļ, nav konstatēti. Taču ir gadījumi, kad bērnam tiek dots krustvecāka vārds (vai arī tie nejaušības dēļ sakrituši), piem., *Andrejs, Alfrēds, Jānis, Zenta*. Reizēm bērnam doti 2 vārdi: viens – vecāku izvēlēts vārds, otrs – par godu krustvecākiem. Abi vārdi var būt reģistrēti oficiāli, piem., *Kristīne Zenta, Andrejs Arturs*, kur pirmais ir krustvecāku vārds. Ir gadījumi, kad krustvecāku vārds ir neoficiālais vārds, dēvējot to par baznīcas vārdu. Tā kādā dzimtā bērniem otrais vārds iegūts kristību rituālā: *Arturs (Miķelis), Rolands (Miķelis), Ziedonis (Niklāvs), Ārija (Katrīna)*.

Viena no Būtiņģes un Sventājas latviešu tradicionālām vērtībām ir bijusi personvārda nodošana nākamajām paaudzēm. Pētot Būtiņģes draudzes dokumentus, šādus piemērus XIX gs. beigās un XX gs. var atrast: *Miķelis* (1894) Miķeļa dēls Sventājas ciemā, *Juris* (1916) Jura dēls Palibģeru ciemā, *Jānis* (1918) Jāņa dēls Sventājas ciemā, *Miķelis* (1924) Miķeļa dēls Būtiņu ciemā, *Jānis* (1924) Jāņa dēls Sventājas ciemā, *Miķelis* (1925) Miķeļa dēls Palibģeru ciemā, *Miķelis* (1925) Miķeļa dēls Būtiņu ciemā, *Jānis* (1925) Jāņa dēls Pasvenču ciemā. Kādas Sventājas dzimtas ciltskokā XX gs. var izsekot, ka personvārds *Miķelis* ir bijis vismaz 3 paaudzēs: vectēvs *Miķelis*, tēvs *Miķelis*, dēls *Miķelis*. Daudzās dzimtās tradīcija – tēva vārdu dot vecākajam (arī citam) dēlam – novērojama vismaz 2 paaudzēs līdz XX gs. vidum. Visbiežāk tie ir tādi personvārdi kā *Andrejs* un *Jānis*. Dažkārt tas attiecināms arī uz sieviešu personvārdiem – *Anna* un *Katrīna* –, kad mātes vārdā tiek nosaukta vecākā meita. Reizēm personvārds dzimtas ietvaros netiek mantots tieši, bet pastarpināti, t. i., bērnam tiek dots mātes (tēva) brāļa vai māsas vārds, piem., *Alfredas* (mātes brālis *Alfrēds*), *Miķelis, Vilmārs* (2. vārds). Bērnam tiek dots arī vectēva vai vecmāmiņas personvārds: dēls tiek nosaukts par godu vectēvam *Rūdolfam*, kas gājis bojā jūrā, vai meita *Kotryna* Lietuvā nosaukta par godu Sventājas vecmammai *Katrinai*.

Mūsdienās bērni visbiežāk iegūst vecāku izvēlētu vārdu, un tā izvēles kritēriji var būt dažādi. Var teikt, ka mūsdienās reti saglabāta senā vārddošanas

tradīcija, kad bērnam tiek dots tēva, mātes vai krustvecāku vārds. Pētot personvārdu došanas tradīcijas, svarīga ir arī klāt pievienotā vērtība – vēstījums, kurā aktualizēti vārdošanas gadījumi saistībā ar dzimtas vēsturi un tradīcijām.

PRIEKŠVĀRDU DINAMIKA BŪTIŅĒ UN SVENTĀJĀ ČETRU PAAUDŽU GRIEZUMĀ: 10 DZIMTU PIEMĒRI

Personvārdu dinamikas pētījumam tika izraudzītas 10 Būtiņģes un Sventājas dzimtas¹, aplūkojot katras dzimtas personvārdus četrās paaudzēs. Tas ļauj aplūkot šīs latviešu kopienas priekšvārdu tradīcijas un izmaiņas. Jāatzīmē, ka visām latviešu dzimtām pirmsākumi meklējami Būtiņģē un Sventājā, kas vēlāk, pēc 2. paaudzes, sazarojušies gan Latvijas, gan Lietuvas pusē. Pētījumā izmantota aptauja, kurā apkopoti dzimtas personvārdi. Visbiežāk vecākās un vidējās paaudzes personvārdi tika nosaukti latviskajā variantā, kas apliecināja iepriekš minēto: latviešu sabiedrībā dzīvo neoficiālais personvārds.

Pavisam kopā tika aplūkoti 170 personu vārdi: vec. p. – 24, vid. p. – 46, jaun. p. – 54, visjaun. p. – 52.

Vecākā paaudze pēc tautības bija latvieši, tā veidojusies „XX gs. 20. gadu sākumā – laikā, kad Būtiņģe un Sventāja tika pievienota Lietuvas valstij” (Straupeniece 2018: 33). 24 vecākās paaudzes cilvēkiem bija raksturīgi 10 personvārdi (sk. 1. tabulu): 11 vīriešiem tika izmantoti tikai 4 dažādi personvārdi, kā *Andrejs*, *Jānis*, *Juris*, *Miķelis*, savukārt 13 sievietēm – 6 dažādi personvārdi, kā *Anna*, *Katrina*, *Ķērsta* / *Kristīne*, *Margrieta*, *Marija*.

1 tabula. Populārākie vecākās paaudzes personvārdi un to skaits

Vīriešu personvārdi	Sieviešu personvārdi
Jānis 5	Anna 4
Andrejs 3	Margrieta 3
Miķelis 2	Katrina 3
Juris 2	Ķērsta / Kristīne 2

Tas sasaucas ar iepriekš aplūkoto parādību, ka šie personvārdi XX gs. 20. gados bija visbiežāk sastopami. Lai arī šie personvārdi vēlāk tika pielāgoti lietuviešu

¹ Pētījumā tika izraudzītas tādas Būtiņģes un Sventājas latviešu dzimtas, par kurām bija iespējams savākt kvalitatīvus datus četrās paaudzēs gan Lietuvā, gan Latvijā.

valodai, par primāro autore uzskatījusi personas un viņu radnieku viedokli par viņa identitāti, tātad arī personvārdu.

Vidējā paaudze, kas dzimusi Būtiņģē un Sventājā XX gs. vidū, pēc tautības ir latvieši. Šī paaudze ir izjutusi personvārda dubultošanos: skolā, poliklīnikā, oficiālajās iestādēs viņiem piedēvēja lietuvisko personvārdu, ģimenē, baznīcā, latviešu sabiedrībā – latvisko personvārdu. Šajā gadījumā tika fiksēti latviskie personvārdi. Vidējās paaudzes 46 pārstāvjiem kopumā bija raksturīgi 30 personvārdi: 21 vīrietim tika doti 12 dažādi personvārdi, kā *Alfrēds, Andrejs, Artūrs, Āris, Edvards, Edvīns, Ernests, Jānis, Miķelis, Rolands, Rūdolfs, Ziedonis*. Daži personvārdi – *Jānis, Andrejs, Artūrs, Rūdolfs, Edvīns* – tiek ielikti vairākiem jaundzimušajiem (sk. 2. tabulu). Savukārt 25 sievietēm raksturīgi 18 dažādi personvārdi, kā *Aina, Anna* (arī 2. vārds), *Ausma, Ārija, Hermina, Ināra, Jautra, Kate, Katrina, Kristīne, Liēna, Lilija, Lonija, Marija, Rasma, Velta, Vija, Zenta* (2. vārds). Vispopulārākie sieviešu vārdi 10 latviešu dzimtās ir *Ausma, Velta, Anna, Lilija*.

2 tabula. Populārākie vidējās paaudzes personvārdi un to skaits

Vīriešu personvārdi	Sieviešu personvārdi
Jānis 7	Ausma 3
Andrejs 2	Velta 3
Artūrs 2	Anna 2 (arī 2. vārds)
Rūdolfs 2	Lilija 2
Edvīns 2	

Jaunākā paaudze dzimusi XX gs. 70.–90. gados, šo cilvēku personvārdu klāsts ir daudzveidīgs, mazāk novēroti vienādi personvārdi. Pavisam 54 cilvēkiem bija raksturīgi 49 personvārdi: 31 vīrietim tika doti 27 dažādi personvārdi, 23 sievietēm – 22 personvārdi. Tā kā šīs paaudzes vienas dzimtas cilvēki ir dzimuši gan Latvijā, gan Lietuvā, tas atspoguļojas arī personvārda rakstībā.

Latvijā dzimušajiem 19 vīriešiem tika doti 15 dažādi personvārdi, kā *Ainars, Anrijs, Bruno, Dzintars, Edmunds, Emīls, Elviss, Helmut, Imants, Jānis, Mārtiņš, Ronalds, Vilnis, Vilmārs, Vitālijs*. 4 reizes tika dots vārds *Jānis*, 2 reizes – *Vilnis*. Lietuvā dzimušajiem 12 vīriešiem tika doti 12 dažādi personvārdi, kā *Alģis, Alfredas, Andrius, Arturas, Edgaras, Edvinas, Evaldas, Giedrius, Jonas, Laimondas, Oskaras, Vladas*.

Latvijā dzimušajām 7 sievietēm tika doti 7 dažādi personvārdi, kā *Dace, Daiģa, Ināra, Inģa, Inta, Maiģa, Laima*, savukārt Lietuvā dzimušajām 16 sievietēm tika doti 16 dažādi personvārdi, piem., *Daģva, Diana, Ieva, Inģa, Irma, Karolģna*,

Kristina, Ligita, Rasa, Renata, Regyna, Rita, Silviija, Valda, Vilma, Zenta. Kā redzams, vārds *Inga* tika dots gan Latvijā, gan Lietuvā dzimušajai meitenei.

Visjaunākā paaudze dzimusi XX gs. beigās un XXI gs. sākumā. Pavisam 52 personām bija raksturīgi 49 personvārdi: 33 vīriešiem tika doti 30 dažādi personvārdi, 19 sievietēm – 19 personvārdi.

Latvijā dzimušajiem 20 vīriešiem tika doti 19 dažādi personvārdi, kā *Andrejs, Dāvis, Dilans, Elviss, Emīls, Gunārs, Gustavs, Ingus, Kārlis, Kristers, Lūkass, Matīss, Mārtiņš, Rainers, Rihards, Roberts, Rūdolfs, Toms, Vilmārs* (2. vārds). 2 reizes tika doti tādi vārdi kā *Andrejs* un *Rūdolfs*, kas norāda, ka Būtiņģē un Sventājā raksturīgie vārdi atdzimst, īpaši dzimtās, kur tie ir funkcionējuši. Lietuvā dzimušajiem 13 vīriešiem tika doti 11 dažādi personvārdi, kā *Ainaras, Augustas, Aurimas, Edgaras, Emilis, Gabrielas, Jonas, Karolis, Simonas, Vaidutas, Valdas*. Lietuvas latviešu pēctečiem 2 reizes tika doti tādi vārdi kā *Edgaras* un *Jonas*. Personvārds *Emīls / Emilis* ir dots abu valstu Būtiņģes un Sventājas latviešu pēctečiem.

Latvijā dzimušajām 9 sievietēm tika doti 10 dažādi personvārdi, kā *Daniela, Egija, Elīza, Ēlija, Kate, Lilu* (2. vārds), *Madara, Marta, Paula, Sabīne*, savukārt Lietuvā dzimušajām 10 sievietēm tika doti 9 dažādi personvārdi, piem., *Austēja, Gerda, Gintarē, Greta, Ieva, Kotryna, Kristina, Liepa, Marta*. Lietuvas latviešu pēcnācējiem 2 reizes tika dots vārds *Ieva*. Savukārt vārds *Marta* tika dota gan Latvijā, gan Lietuvā dzimušajai meitenei. Ir saglabājies naratīvs par to, kā vecāki savai Lietuvā dzimušajai meitai vēlējās dot divus vārdus – *Marta Anna* (*Anna* – par godu vecvecmammai), taču oficiālās iestādes neatļāva šādu rakstību, tika piedāvāts variants *Marta Ana*.

Ja velk paralēles ar O. Buša pētījumu par Latvijas populārākajiem XX gs. personvārdiem, „piem., vīr.: *Aigars, Aivars, Andris, Artūrs, Edgars, Juris, Kaspars, Māris, Mārtiņš*; siev.: *Anita, Ieva, Ilze, Inese, Inga, Iveta, Dace, Kristīne, Līga, Sandra*“ (sk. Bušs 2003: 19–20), tad var redzēt, ka tie raksturīgi arī Būtiņģes un Sventājas latviešu pēctečiem.

Aplūkojot vīriešu personvārdu popularitāti 4 paaudžu kopskatā (sk. 3. tabulu), jāsecina, ka vārds *Jānis*, kas XX gs. sākumā Palangas novadā bija vispopulārākais personvārds, XX gs. un XXI gs. ir saglabāts visās paaudzēs (Lietuvas jaundzimušajiem tiek reģistrēts vārds *Jonas*). Joprojām noturīgās pozīcijās ir personvārds *Andrejs*, kas konstatēts visās paaudzēs. Citi personvārdi – *Miķelis, Rūdolfs, Artūrs / Arturas, Edvīns / Edvinas, Alfrēds / Alfredas, Edgaras, Emīls / Emilis, Eloiss, Mārtiņš* – reģistrēti divās paaudzēs.

Personvārdi Būtiņģes un Sventājas latviešu dzimtās
XX–XXI gadsimtā

3 tabula. Kopsavilkums par populārākajiem vīriešu personvārdiem Būtiņģes un Sventājas 10 latviešu dzimtās XX–XXI gadsimtā

Vecākā paaudze	Vidējā paaudze	Jaunākā paaudze	Visjaunākā paaudze
Jānis 5	Jānis 7	Jānis 3 / Jonas 1	Jonas 2
Andrejs 3	Andrejs 2	Andrius 1	Andrejs 2
Miķelis 2	Miķelis 1		
	Rūdolfs 2		Rūdolfs 2
	Artūrs 2		Arturas 1
	Edvīns 2	Edvinas 1	
	Alfrēds 1	Alfredas 1	
		Edgaras 1	Edgaras 1
		Emīls 1	Emīls 1 / Emīlis 1
		Elvišs 1	Elvišs 1
		Mārtiņš 1	Mārtiņš 1
		Vilmārs 1	Vilmārs 1

Aplūkojot sieviešu personvārdu popularitāti 4 paaudžu kopskatā (sk. 4. tabulu), redzams, ka vārds *Ķērsta*, kas bija viens no populārākajiem vārdiem XX gs. sākumā, ir sastopams tā variācijās *Kristīne / Kristina* visās paaudzēs. Personvārds *Katrina / Kotryna* reģistrēts 3 paaudzēs. Citi personvārdi – *Anna, Kate, Zenta, Ieva* – vērojami 2 paaudzēs. Agrāk populārais vārds *Anna* nav konstatēts jaunākajā un visjaunākajā paaudzē.

4 tabula. Kopsavilkums par populārākajiem sieviešu personvārdiem Būtiņģes un Sventājas 10 latviešu dzimtās XX–XXI gadsimtā

Vecākā paaudze	Vidējā paaudze	Jaunākā paaudze	Visjaunākā paaudze
Ķērsta/ Kristīne 2	Kristīne 1	Kristina 1	Kristina 1
Anna 4	Anna 1 (kā 2.vārds)		
Katrina 3	Katrina 1		Kotryna 1
	Kate 1		Kate 1
	Zenta 1 (kā 2.vārds)	Zenta 1	
		Ieva 1	Ieva 2

Lielu nozīmi Lietuvas latviešu pēcteči pievērš tam, lai personvārds būtu atpazīstams, viņiem „biežāk dod abās valodās populārus vārdus“ (Sinkevičūte 2015: 19), kā *Artūrs / Arturas, Edgars / Edgaras, Edvīns / Edvinas, Alfrēds / Alfredas*,

Ieva. Tieši visjaunākajā paaudzē sastopami vairāki vīriešu personvārdi – *Ingus, Matīss, Emīls, Kristers, Lūkass* u. c. –, kas iepriekš Būtiņģes un Sventājas latviešu dzimtās nav bijuši raksturīgi. Arī sieviešu personvārdi – *Austeja, Gerda*, u. c. – nav fiksēti agrāk. Tai pat laikā visjaunākajā paaudzē ir sastopami personvārdi, kas atdzimst un ir šajās latviešu dzimtās bijuši, piem., *Andrejs, Rūdolfs, Kristina*.

Folkloras pētnieks Aldis Pūtelis izteicis domu, ka Palangas novadā „dzīvojošie latvieši mūsdienās turas pie savas latvietības, ja tā varētu teikt, gluži vai aiz spīta“ (Pūtelis 2009: 160). Šie vārdi attiecināmi arī uz personvārdu došanu, ikdienā pielāgojot mazbērnu vārdus to latviskajam variantam, piem., liet. *Karolis* tiek pārdēvēts par *Kārli*, liet. *Simonas* – par *Sīmani* (par godu vecvectēvam *Sīmanim*).

SECINĀJUMI

XX gadsimtā sākumā latviešu dzimtas Būtiņģē un Sventājā ir skārušas politiskas reformas, tas iespaidojis arī latviešu personvārdu atveidi atbilstoši lietuviešu gramatiskajai sistēmai. Īpaši tas skar vīriešu personvārdu atveidi.

Vairākās Būtiņģes un Sventājas latviešu paaudzēs pastāvēja personvārda divas identitātes: lietuviskais personvārds, kas bija reģistrēts oficiālajos dokumentos (dzimšanas apliecībā, pasē, laulības apliecībā u. c.) un lietots ārpus latviešu kopienas, un latviskais personvārds, kas ierakstīts Būtiņģes luterāņu baznīcas dokumentos (kristību, iesvētību, laulību apliecībās) un lietots ģimenē, dzimtā un latviešu sabiedrībā.

Senā Dienvidkurzemē izplatītā vārddošanas tradīcija, kad bērnam tiek dots tēva, mātes vai krustvecāku vārds, Būtiņģes un Sventājas dzimtās ir visai izplatīts, tas saglabājies līdz pat XX gadsimta vidum. Tomēr ne visi XX gadsimta sākumā Palangas novadā reģistrētie personvārdi – *Andrejš, Anšas, Jānis, Juris* vai *Jurģis, Mārtins, Miķelis, Niklavs, Anna, Ilze, Katrīna, Ķērsta, Marģieta, Marija* – ir konstatēti arī mūsdienās Būtiņģes un Sventājas latviešu dzimtās. Pētījums atklāj, ka visnoturīgākie personvārdi, kas ir vērojami 10 Būtiņģes un Sventājas dzimtās gandrīz visās paaudzēs, ir *Jānis/Jonas, Andrējs/Andrius, Kristīne/Kristīna, Katrīna/Kotryna*.

Mūsdienās ir vērojama lielāka gan vīriešu, gan sieviešu personvārdu daudzveidība, retāk saglabāti XX gadsimta sākumā izplatītie personvārdi. Izmaiņas personvārdu dinamikā jaunākajās paaudzēs vairāk uzskatāmas par mūsdienu tendenci.

LITERATŪRA

Balčius Mikelis 2016: *Iš Šventosios praeities*, Palanga: Palangos miesto savivaldybės viešoji biblioteka.

BDD – *Būtiņģes draudzes dokumenti: Būtiņģes luterāņu baznīcas arhīvs, Rokraksts*.

Bušs Ojārs 2003: *Personvārdi, vietvārdi un citi vārdi: izpētes pakāpieni*, Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

Jansone Ilga 2018: Priekšvārdu dinamika Ērģemes evaņģēliski luteriskajā draudzē 19. gadsimtā. – *Onomastica Lettica* 5 laidziens. Zinātnisko rakstu krājums, Atb. red. Sanda Rapa, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 113–194.

LD – *Latvju dainas*, Pieejams: dainuskapis.lv

LVVA/1313/2/214/41: *Statistikas ziņas par iedzīvotāju etnisko sastāvu*, Latvijas Valsts vēstures arhīvs. 1313. fonds. 2. apraksts. 214. lieta.

Mežs Ilmārs 2007: *Palangas latviešu skaits XX gadsimta gaitā*. – *Ēlija. Sventāja*, Šventoji, Klaipēda: Klaipēdos universitetas, 169–173.

PMLP – *Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde*. Pieejams: <https://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/personvardu-datu-baze/personvarda-apraksts.html?name=32386>

Pūtelis Aldis 2009: Kur viss kā sendienās: ieceres un rezultāti ekspedīcijās uz Kolkas pagastu un Sventāju. – *Letonica* 19, Rīga: SIA N. I. M. S., 148–165.

Sinkevičiūtē Daiva 2015: Dažnīausi Lietuvos latvių vardai – latviškumo ir lietuviškumo dermė. – *Spectrum* (2), 23, 19–21. Pieejams: https://issuu.com/vu_lt/docs/spectrum23

Straupeniece Daiga 2015: Naratīvie teksti un Būtiņģes–Sventājas latviešu identitāte. *Piemares ļaudis un likteņi* 1, Liepāja: LiePA, 61–73.

Straupeniece Daiga 2018: *Latviešu valoda Lietuvā – Būtiņģē un Sventājā*, Liepāja: LiePA.

Personal names in Latvian families from Būtingė and Šventoji in the 20th–21st centuries

SUMMARY

Latvians from Būtingė and Šventoji, who formerly formed a compact populated area in Northwest of Lithuania at the Baltic Sea, their language, cultural and historical traditions, and lifestyle belong to the cultural space of Southern Kurzeme, particularly Rucava.

One of the traditional values of Būtingė and Šventoji Latvians has been the transfer of the personal name to future generations. Men's personal names *Andrejs, Ansas, Jānis, Juris* vai *Jurģis, Mārtiņš, Miķelis, Niklāvs* and women's personal names *Anna, Ilze, Katrīna, Ķērsta, Marģieta, Marija* were the most popular Latvian names in Palanga region in the 20s of the 20th century. Later, the Latvian personal names were rendered according to the Lithuanian grammatical system; therefore two personal names were used parallelly in Latvian families: the formal, i.e., Lithuanian personal name and informal, i.e., Latvian personal name, e.g., *Ona – Anna, Kotrina – Katrīna, Jonas – Jānis, Andrius – Andrejs*. It means that the written form of the personal name did not correspond with its daily use (in family, Latvian society).

While studying 4 generations of 10 Latvian families from Būtingė and Šventoji, it can be concluded that the old naming tradition – a child (usually the eldest child) is given the name of its father or mother, or godparents – has survived in the oldest and middle generations. Today, when many family members live in both Lithuania and Latvia (in the 50s and 60s of the 20th century many Latvians moved to Latvia), different traditions of choosing personal names have developed.

Īteikta 2020 m. vasario 5 d.

DAIGA STRAUPENIECE

Kurzemes Humanitārais institūts

Kūrmājas prospekts 13, Liepāja LV-3401, Latvija

daiga.straupeniece@inbox.lv